

Особливості реалізації легітимаційного процесу

Легітимність одночасно виступає і метою, і умовою існування та ефективності владних відносин у державі. Потенціал легітимності є потенціалом державотворення та стабільності суспільно-політичного життя. Визнання цього та переосмислення місця та ролі легітимності у сучасній політичній науці є необхідною умовою як наукового, так і державно-управлінського прогресу.

Ключові слова: легітимність, легітимація, легітимаційний потенціал, влада, суспільство, політичне управління, політичний режим.

Сучасна політична наука та практика являють собою складне поєднання різноманітних теоретичних концепцій, авторських ідей та специфічних методів, технологій владарювання і управління.

Проблематика легітимності політичної влади, способів та методів її легітимації як ніяка інша відображає всю складність і суперечливість сучасного політичного процесу. Від початку вона побудована на поєднанні елементів примусу і довіри з метою створення та підтримання ефективної моделі владарювання, управління державою і суспільством. Легітимаційна діяльність, як сукупність відповідних технологій, методів і дій, являє собою незриму межу між дозволеним та бажаним в політиці, забезпеченні життєдіяльності суспільства. Різні трактування термінів «легітимність» та «легітимація» якраз і відображає суб'єктивний погляд на можливість, доцільність, правомірність певних дій щодо керівництва суспільством та державою.

Проблематика легітимаційного потенціалу активно досліджувалася в роботах М. Вебера, М. Догана, Д. Істона, Ю. Габермаса, О. Білого та Є. Бистрицького, наукових розвідках представників як вітчизняних, так і зарубіжних політологічних шкіл.

Однак у більшості робіт не здійснюється комплексний аналіз проблеми легітимаційного потенціалу, який переважно досліджується в контексті загальних аспектів легітимності. Саме тому з'ясування сутності, особливостей та технологій реалізації легітимаційного потенціалу має теоретичне та практичне значення.

Метою роботи є представлення авторського бачення проблеми місця та ролі легітимаційних процесів у сучасному суспільно-політичному житті, а також пошук нових можливостей щодо підвищення ефективності

державотворчих процесів за рахунок більш осмисленого та ефективного використання легітимацийного потенціалу суспільства та особистості.

Технологізація, практична спрямованість сучасної політики знайшла своє відображення у розробці та практичному втіленні різноманітних політико-легітимацийних технологій і процедур. Методи та технології забезпечення легітимності політичної влади щодалі стають усе складнішими і вимагають від політиків, державних діячів, керівників не лише глибоких теоретичних знань, але і практичних навичок, гнучкості мислення та дій, врахування попереднього історичного, політичного, державно-управлінського досвіду, розробки власних концептуальних, авторських методів ведення політичної і державно-управлінської діяльності.

Досліджуючи, аналізуючи та розглядаючи сучасні моделі, технології, методи забезпечення легітимності політичної влади, слід зазначити, що легітимність є бажаним кінцевим результатом дій влади. Цей результат є доволі умовним, виходячи з того, що він ґрунтується на суб'єктивному враженні певної частини суспільства. До того ж не існує абсолютної підтримки дій влади з боку суспільства, а відповідно і абсолютної легітимності. Не існує і єдиних критеріїв визначення легітимності, її джерел, рівня, типів та ін.

Більш конкретизованим, виходячи з практичної зорієнтованості, є процес легітимациї. Його можна розглядати також як технологію забезпечення легітимності, модель легітимацийних дій тощо.

Термін легітимация дослівно перекладається як узаконення. Але в сучасній політичній науці розрізняються поняття узаконення та легітимация. Останнє є більш широким і стосується не стільки юридичної складової визнання влади, а в більшій мірі суспільного визнання виправданості зазіхань на владу певних особистостей та груп.

Легітимация пов'язана з ідеологією, політичною культурою, політичною свідомістю, традиціями, громадянським суспільством. Легітимация – це процедура суспільного визнання якої-небудь дії, діючої особи, факту, події.

Різниця між легітимністю та легітимациєю – це різниця між результатом та процесом.

Системних досліджень процесу легітимациї у вітчизняній та зарубіжній політичній науці обмаль. Тож ця проблема є відкритою для вільного наукового пошуку без давліючого впливу класичних теорій, як це прослідковується стосовно проблематики легітимності та її типологізації, де теорії М. Вебера, Д. Істона багато в чому визначили напрямки і межі сучасних наукових досліджень.

У сучасній політичній теорії поняття легітимності означає наявність достатніх аргументів на користь вимог визнання певного політичного режиму справедливим та ефективним. Легітимний лад – це такий суспільно-політичний устрій, який заслуговує на визнання. Легітимация, як дія, і є процес визнання тієї або іншої форми політичної організації суспільства.

У політичній практиці термін «легітимация» найчастіше вживається в його обмеженому вузькою прагматикою сенсі – як визначення владних повноважень діючого політика, як «законність» його претензій на політичну значущість.

У цьому сенсі легітимність означає лише деяку правову законність політичних дій правителів, а також політичної влади в цілому. Проблема права владної легітимності пов'язана також з питаннями збереження або руйнації суспільного ладу, зі змінами в колективній ідентичності людей. Суспільна значимість легітимності політичної влади є набагато ширшою. Легітимність – неодмінний атрибут системи владних та владно-політичних відносин. Методи досягнення владної легітимності можуть різнитися: від відвертого силового примусу та залякування до загально визнаних та застосовуваних в практиці політичного управління демократичних моделей. Коли ж влада позбавлена легітимності, а керівництво не може знайти та застосувати необхідні технології легітимації, то такий політичний режим приречений на руйнацію. Легітимація виступає способом узгодження позицій взаємодії та взаємоіснування між суспільством та владними інституціями, встановлюючи дозволений рівень самостійності влади у здійсненні власних повноважень. При цьому суспільство виступає або активним, або пасивним учасником легітимаційних дій. В залежності від цього різняться і методи та технології досягнення легітимності політичної влади.

Тож слід зазначити, що легітимація – це складний процес збирання суспільства на основі загальних цінностей, і в той же час доказ можливості реалізувати колективну ідентичність з боку політичної організації суспільства, особливо за ситуації, коли створюються нові держави і соціальні інститути.

Загалом, як зазначають О. Білий та Є. Бистрицький, лише політичні режими можуть набувати і втрачати легітимність. Тільки політичні форми організації суспільства – перш за все держава – вимагають легітимації. Це особливо наочно виявляється в періоди соціальних перетворень[1, с.13].

Державна влада сама по собі, зазвичай, не здатна встановлювати колективну ідентичність суспільства; не в змозі вона, як така, також здійснювати соціальну інтеграцію на основі колективних цінностей, принципово їй невіддільних. При цьому вона має активно взаємодіяти з громадськими інституціями. Від рівня їх активності та злагодженості дій залежить, яким буде політичний режим, модель державно-політичного управління країни. Ідеальною моделлю взаємодії можна вважати співпрацю інституцій громадянського суспільства та дієвих, професійних, випробуваних часом державних інститутів. Саме така модель співпраці дозволяє виконати головну умову та досягти головної мети політично-державного управління, а саме створити максимально сприятливі умови для самореалізації особистості в контексті її особистих інтересів та перспектив державотворення і розвитку суспільства.

Слід зазначити, що державність, політичний режим, легітимність не є самоціллю – це необхідний інструментарій суспільного розвитку, необхідний для вдосконалення взаємодії між державними інстанціями, суспільними інституціями та інтересами особистості.

Легітимність – це та незрима складова, віртуальний ресурс, який дозволяє особистості поступатися своїми правами та свободами на користь суспільних інтересів та державно-політичних пріоритетів. Певною мірою, легітимність – це віра в надзвичайні здібності та бажану ефективність роботи владних структур, викликана бажанням покращення власного життя, досягнення суспільного прогресу, романтизація влади, вчинки,

надія і т. д. Цей ресурс може бути як безмежним, так і вичерпним. Від ефективності дій владно-політичних структур та лідерів залежить його рівень, дієвість, можливість і тривалість використання легітимаційного потенціалу суспільства.

Історія знає безліч прикладів, коли саме віра в необхідність та досяжність поставленої мети дозволяла суспільству надати владним структурам і керівникам такий кредит легітимності, який ставав основою майбутньої моделі державотворення та дозволяв швидко створювати чи відроджувати цілі держави. При цьому ідеологічні основи легітимності, технології реалізації легітимаційного потенціалу суспільства, моделі взаємодії між суспільством та владою могли різнитися, але результат був однаковий. Так лише протягом ХХ-го століття ідеї: національного відродження, захисту суспільних інтересів, вибору власного шляху державотворення, захисту від геноциду та гноблення і т. д., трансформовані та операціоналізовані через легітимаційні процедури та технології, дозволили з'явитися, відродитися таким державам як Україна, Польща, Канада, Ізраїль, Фінляндія, Індія, кільком десяткам африканських та азійських країн. І саме цей результат є свідченням реальності та значимості «віртуального» ресурсу легітимності, доказом онтологічної сутності легітимності і легітимації.

Загалом взаємодію державотворчої ідеї, легітимності та державності можна спрощено відобразити за допомогою наступної схеми.

Схема 1. Взаємозалежність державотворчої ідеї, легітимності та державності

Фактично, це початковий, попередній етап легітимації. Окрім надмірної романтизації та завищених бажань з боку суспільства, він відрізняється також тим, що започатковує, встановлює певні, індивідуальні для даної держави та суспільства моделі подальшої взаємодії, в тому числі і в контексті легітимації.

Будь-яка політична організація суспільства потребує легітимності, тобто вільного і максимального визнання себе на основі вже визнаних співтовариством цінностей, форм колективного існування. Але легітимація як процес, у свою чергу, вимагає певних умов, головна з яких – умова публічності. *Легітимація* – це розгорнений в часі політичний дискурс, процес розповсюдження, обговорення, обдумування, нарешті, доведення колективної правильності і прийнятності соціально-правових норм, в більшості випадків, стихійно встановлюваних новими політиками.

Спираючись на дослідження Ю. Габермаса, О. Білий та Є. Бистрицький вводять в дослідження, та намагаються обґрунтувати, поняття легітимаційний потенціал. На їх думку, *легітимаційний потенціал* – це підстави і мотиви, які можна мобілізувати для публічного доказу легітимності політики, і які володіють соціальною силою створювати консенсус – найважливішу умову легітимації[1,с.13].

Саме консенсусна складова процесу легітимації певною мірою визначає його сутність. Оскільки в практиці політичного життя та управління не існує повної узгодженості позицій не лише між владою і суспільством,

але і в середині останніх, то вміння шукати компромісні рішення почасти визначають можливість легітимації як дій конкретного політика, так і політичної системи та режиму в цілому.

Повертаючись до розгляду практичних прикладів легітимаційних процесів, О. Білий та Є. Бистрицький стверджують, що в умовах посткомунізму легітимація є проблемою в декількох найважливіших сенсах. По-перше, мова йде про історичне повернення до практики легітимації після тривалого терміну панування нелегітимної – самолегітимованої влади; по-друге – про штучну імплантацію (за допомогою цілеспрямованої пропаганди, спланованої ідеологічної активності) тієї системи цінностей, яка повинна складатися природно-історично (у культурі, традиціях, мові, звичаях і тому подібному), і яка створює легітимаційну основу і легітимаційний потенціал нової політичної системи. По-третє, посткомунізм як стан «посткомуністичного суспільства» може реально опертися лише на попередні традиції і навички псевдолегітимного політичного владарювання. Мова йде про наявний в суспільстві легітимаційний потенціал, який ґрунтується на ідеологічних побудовах, рівні самосвідомості особи, загальних цінностях – конгломераті найрізноманітніших принципів легітимації посткомуністичної влади і нового політичного режиму[1,с.13].

Легітимація державної та політичної влади носить рефлексивний характер. Тобто суспільство легітимує чи делегітимує владу лише за результатами її дії чи бездіяльності. До того ж процес легітимації є безперервним. Влада має своїми діями щораз доводити, що вона заслуговує на визнання та підтримку з боку суспільства, а суспільство у відповідних діях влади має знаходити переконливу відповідь, чому воно має підкорятися владі та виконувати її накази.

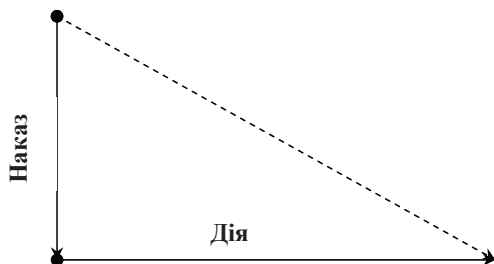
Процес взаємодії суспільства та правлячих інституцій в контексті легітимації, А.-Н.З. Дібіров представляє у вигляді двох схем.

Перша схема демонструє ідеальну модель процедури панування-підпорядкування, коли об'єкт влади (суспільство, більшість) беззаперечно виконує накази суб'єкту влади (держави, лідера)[2,с.166-168].

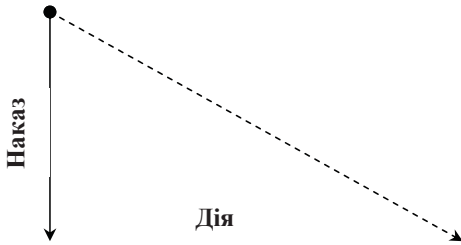
На практиці ж частіше зустрічається інша модель процедури панування-підпорядкування, коли об'єкт влади не виконує накази суб'єкту влади.

Схема 2.

Суб'єкт влади

Суб'єкт влади

Об'єкт влади

Цілі, які переслідує суб'єкт влади

За таких умов влада вимушена шукати причину відмови суспільства виконувати її накази, та шляхом компромісу, переконання, роз'яснення домогтися все ж своїх цілей.

Проте є і інший шлях – примушення виконувати власні накази через застосування сили.

Зазвичай, в практиці політичного та державного управління владою використовуються обидва шляхи, при цьому пропорція переконання чи сили залежить від конкретних умов та традицій відносин влади і суспільства.

Легітимація влади – це процес постійного завоювання довіри суспільства. Легітимність – це кінцевий результат, мета легітимації. Легітимність знаходить відображення в різних формах, легітимація – це розмаїття процедур та засобів[2,с.166-168].

Розглядаючи процес легітимації, А.-Н.З. Дібіров виділяє його наступні ключові елементи: суб'єкт легітимації, об'єкт легітимації, засоби легітимації методи легітимації, ресурси легітимації та виконавці процесу легітимації.

Суб'єктом легітимації виступає носій влади (уряд, лідер, тощо), який виробляє цілі, ставить задачі, підбирає виконавців, визначає оптимальний шлях її досягнення. Суб'єкт розробляє стратегію та тактику легітимації, а також керує процесом.

Об'єктом легітимації виступає суспільство, підкорення якого намагається досягти суб'єкт.

Метою процесу легітимації – є легітимність влади. Мета процесу легітимації умовно поділяється на об'єктивні та суб'єктивні цілі. Об'єктивні цілі зорієнтовані на забезпечення стабільності та ефективного функціонування всієї системи влади. Суб'єктивні цілі – орієнтовані на легітимацію влади певної особистості, партії, класу, групи.

Можна виділити матеріальні та ідеологічні засоби легітимації. Ідеологічні засоби – це апеляція до певних ідеалів та цінностей, значимих для даного суспільства. Матеріальні засоби – це практичні кроки суб'єкту легітимації по забезпеченню досягнення легітимності свого панування. Матеріальні засоби легітимації ґрунтуються на засобах ідеологічних.

Ресурси легітимації – це потенціал влади та суспільства, який використовується для забезпечення легітимності влади. Виділяються *суспільні ресурси*, до яких відносяться: економічний, культурний, військовий потенціали країни, державна територія, міжнародний престиж, стабільність та порядок, чисельність населення та інше, та політичні ресурси – це політичний простір суспільства, політичний час, рівень довіри суспільства, репутація влади, тощо.

Цілі, засоби, наявні ресурси визначають вибір виконавців легітимаційних процедур. Частіше за усе такими виступають: бюрократичний апарат, поліція, армія, різні соціальні групи, лідери громадської думки, політичні партії, громадські організації.

Єдність цілей, засобів, ресурсів та виконавців визначає легітимаційний процес ствердження певної моделі легітимності через відповідні типи легітимації – статистичний чи динамічний; гуманістичний чи статичний; традиційний, легальний чи харизматичний; активний, лояльний, конформістський, тоталітарний.

Тип легітимації – це спосіб реалізації легітимаційних процедур, направлених на досягнення певної моделі легітимності [2, с.166-168].

Специфіка легітимації залежить від домінуючого в суспільстві центру влади. Такими центрами влади виступають: державна влада, духовна влада, влада різних суспільно-політичних рухів та організацій, влада зовнішніх інституцій і т. д. Говорячи про легітимацію, частіше за усе на увазі мається домінуючий в даному суспільстві центр влади, який і формує та керує легітимаційними процесами.

В теорії вважається, що центром влади має бути держава, але історичний досвід демонструє, що далеко не завжди саме державні інституції є визначальними у легітимаційних процесах та виступають центром влади. Все залежить від конкретної ситуації, традицій, ролі суспільства в державотворенні.

Значимість визначення центру влади полягає у тому, що він в поєднанні із певною моделлю легітимності формує політичний режим [2, с.169-170].

Проблема пошуку найбільш ефективної моделі забезпечення владної легітимності є однією з найбільш актуальних та найменш досліджених як в площині теорії, так і стосовно практичних шляхів та методів, рекомендацій та технологій. Складність вказаної проблеми полягає в тому, що процес легітимації в різних країнах світу та за різних історичних періодів має яскраво виражені індивідуальні особливості в системі владно-управлінських та легітимаційних процедур і дій.

Тож набутий досвід та емпіричний матеріал не дозволяє виробити універсальні принципи, методи їх застосування в практиці політичного і державного управління. Суспільство та еліта будь-якої країни мають самостійно визначати власні напрямки та особливості реалізації легітимаційних заходів, певною мірою спираючись на існуючий історичний та політичний досвід.

Проте, зацікавленість, яку дослідники стали виявляти до проблем легітимності та легітимації протягом останніх десятиліть, дає надію на більш глибоке та змістовне дослідження і теоретичних, і практичних аспектів легітимації, як процесу набуття легітимності, систематизацію існуючих ідей та теорій, вироблення концептуально узагальнених підхо-

дів до визначення терміну «легітимація». Ці аспекти можуть визначити напрям подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Белый О. Построение государства в Украине: пути легитимизации / Олег Белый, Евгений Быстрицкий // Політична думка. – 1996. – № 1. – С.12–24.
2. Дибиров А-Н. З. Теория политической легитимности: Курс лекций / Абдул-Насир Зирарович Дибиров. – М.: Российская политическая энциклопедия, 2007. – 272 с. – ISBN 5-8243-0813-6.

Цокур Е.Г. Особенности реализации легитимационного процесса

Легитимность одновременно выступает и целью, и условием существования и эффективности властных отношений в государстве. Потенциал легитимности является потенциалом создания государства и стабильности общественно-политической жизни. Признание этого и переосмысление места и роли легитимности в современной политической науке является необходимым условием как научного, так и государственно-управленческого прогресса.

Ключевые слова: легитимность, легитимация, легитимационный потенциал, власть, общество, политическое управление, политический режим.

Tsokur, Ye.G. Features of legitimating process's realization

Legitimacy simultaneously comes forward both a purpose and condition of existence and efficiency of power relations in the state. Potential of legitimacy is potential of creation of the state and stability of social and political life. Confession of it and comprehension of place and role of legitimacy in modern political science is a necessary condition as scientific so state administrative progress.

Key words: legitimacy, legitimation, legitimation potential, power, society, political management, political mode.